

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

/Гэр бүлийн хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн төслийн талаар/

2024 оны 06 дугаар сарын 05-ны өдрийн Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар батлагдсан Шүүх байгуулах тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлийн Гурав дахь хэсгийн 1 дэх заалтад Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх, 2 дугаар зүйлийн Дөрөв дэх хэсгийн 1 дэх заалтад Нийслэл дэх Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны тойргийн шүүхийг тус тус байгуулахаар заасан.¹

Шүүх байгуулах тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд тус зохицуулалтыг 2026 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөхөөр заасан.²

Түүнчлэн, “Хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 06 дугаар сарын 05-ны өдрийн 68 дугаар тогтоолын 4-т нийслэлд Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны тойргийн болон давж заалдах шатны шүүх байгуулсантай холбогдуулан эрүү, иргэний хэргийг хянан шийдвэрлэх хууль тогтоомжид холбогдох зохицуулалтыг тусган Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд өргөн мэдүүлэхийг даалгасан.

Ийнхүү Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаалаар байгуулсан Ажлын хэсэг хуулийн төслийг боловсруулав.

Уг хуулийн төслөөр олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, ХЗДХЯ-ны цахим хуудсанд санал авахаар байршуулсан болно.

Хуулийн төсөлд зарчмын шинжтэй дараах зохицуулалтыг тусгалаа. Үүнд:

Хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүхийн харьяалал

Нийслэл дэх Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны тойргийн шүүх байгуулагдсантай холбогдуулан Нийслэлийн Баянгол, Баянзүрх, Сонгинохайрхан, Сүхбаатар, Чингэлтэй, Хан-Уул дүүргийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бүх нэгжид хамаарах нэхэмжлэл, хүсэлтийг Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны тойргийн шүүх-харьяалан анхан шатны журмаар хянан шийдвэрлэхээр тусгалаа. Бусад нутаг дэвсгэрт хамаарах нэхэмжлэл, хүсэлтийг тухайн нутаг дэвсгэрийн ердийн шүүх харьяалан шийдвэрлэх юм.

Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх гэр бүлийн хэргийг давж заалдах журмаар хянан шийдвэрлэж, Улсын дээд шүүх гэр бүлийн хэргийг хяналтын журмаар хянан шийдвэрлэнэ.

¹ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140721145671>

² <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140721217671>

Шүүх нотлох, хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг тэргүүн ээлжид хамгаалах зарчим

Гэр бүлийн холбогдолтой хэргийг хянан шийдвэрлэхэд Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан мэтгэлцэх зарчмаас гадна шүүх өөрийн санаачилгаар нөхцөл байдлыг шинжлэн судлах агуулга бүхий шүүх нотлох зарчим хэрэгжихээр шинэлэг зохицуулалтыг бий болголоо.

Гадаад улсын туршлагаас үзэхэд, Гэр бүлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд диспозитив зарчмаас гадна хүүхдийн хууль ёсны дээд эрх, ашиг сонирхол /best interest of the child/-ыг тэргүүн ээлүид хамгаалах зорилгоор гэр бүлийн нөхцөл байдлыг нарийн шалган тогтоох /fact finding/ ажиллагаа хийгддэг.

Тодруулбал, Япон, БНСУ зэрэг гэр бүлийн дагнасан шүүхтэй улсуудад, гэр бүлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүгч өөрийн санаачилгаар захирамж гарган хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг тэргүүн ээлжид хамгаалах зорилгоор гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээч /family investigator/-ээр гэр бүлийн нөхцөл байдлыг шинжлэн судлуулж, үнэлгээний тайлан гаргуулах, ач холбогдол бүхий бусад шаардлагатай мэдээллийг холбогдох байгууллагаас гаргуулан авах зэрэг бүрэн эрхтэй байдаг.

Манай улсын хувьд гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээчийн систем шүүхэд байхгүй бөгөөд холбогдох зохицуулалт хуульд байхгүй, түүнчлэн иргэний хэргийн шүүгч өөрөө нотлох зарчмыг хэрэгжүүлдэггүй.

Хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг тэргүүн ээлжид хамгаалах зарчмыг хэрэгжүүлэх гол зохицуулалт нь эдгээр улсын хувьд шүүх нотлох буюу fact finding зарчим байх тул Нийслэл дэх Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны тойргийн шүүх байгуулагдсантай холбогдуулан энэхүү зарчмыг бодит болгох зорилгоор хуулийн төсөлд тусгалаа.

Гэр бүлийн нөхцөл байдлыг шинжээч

Япон, БНСУ зэрэг гэр бүлийн дагнасан шүүхтэй улсуудад, гэр бүлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүгч өөрийн санаачилгаар захирамж гарган гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээч /family investigator/-ээр гэр бүлийн нөхцөл байдлыг шинжлэн судлуулж, үнэлгээний тайлан гаргуулах, ач холбогдол бүхий бусад шаардлагатай мэдээллийг холбогдох байгууллагаас гаргуулан авах зэрэг бүрэн эрхтэй байдаг.

Гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээч гэр бүлийн нөхцөл байдлыг нягтлан шалгаж, маргааны шалтгаан нөхцөлийг тогтоож, эвлэрэх боломжтой эсэх, боломжтой бол эвлэрэх арга замыг санал болгох зэргээр шүүгч шийдвэрээ гаргахад шаардлагатай нөхцөл байдлыг тал талаас нь судална.

Энэхүү гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээч нь шүүхийн ажилтан байх бөгөөд аль ч талд орохгүй, хараат бусаар, асуудлыг тал бүрээс нь судлах үүрэгтэй бөгөөд хуульч бус, нийгмийн ухаан, сэтгэл зүй, боловсрол зэрэг чиглэлийн магистрын зэрэгтэй байх шаардлага тавигддаг.³

³ IDLO зөвлөх Hyoung-ryul, KIM Presiding Judge, Seoul Family Court-ийн хуулийн төсөл боловсруулахад өгсөн зөвлөмж 2025.

Мөн энэхүү гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээчийн үнэлгээний тайланг бүх хэрэгт заавал шаардахгүй, шүүгч шаардлагатай тохиолдолд хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор энэхүү ажиллагааг явуулах эрхтэй байхаар тусгалаа.

Япон, БНСУ-ын хувьд, энэхүү шинжээчийн үнэлгээний тайланг гаргуулах, холбогдох байгууллагаас шаардлагатай лавлагаа, тодорхойлолт гаргуулах нь шүүгчийн duty буюу үүрэг бус, power буюу бүрэн эрх байдаг.

Түүнчлэн энэхүү шинжээчийн үнэлгээний тайлан нь Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан шинжээчийн 47 дугаар зүйлд заасан шинжээчийн дүгнэлтээс ялгаатай буюу талууд дахин, нэмэлт шинжилгээ хийлгэх, шинжээчийн үнэлгээний тайланд гомдол гаргах эрхгүй болно. Өөрөөр хэлбэл, энэхүү гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээчийн үнэлгээний тайланд Шүүх шинжилгээний тухай хуульд заасан журам үйлчлэхгүй.

Гэр бүлийн хэргийн төрөл

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн “Гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа” Арван хоёрдугаар бүлгээр гэр бүлийн холбогдолтой хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг зохицуулж байна.

Тус хуульд “гэр бүлийн холбогдолтой хэрэг”, “гэр бүлийн эрх зүйн харилцаанаас үүссэн маргаан” гэх мэт өөр өөр нэр томъёог заасан байдаг тул нэр томъёог жигдлэн “гэр бүлийн хэрэг” болгон томъёолсон.

Мөн гэр бүлийн хэрэг болох хүүхдийн эцэг, эхийг тогтоох, эцэг, эх байх эрхийг хасах, хязгаарлах, сэргээх, хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцох зэргийг онцгой ажиллагааны журмаар шийдвэрлэх хэрэг гэж тодорхойлсон.

Япон, БНСУ-ын гэр бүлийн хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх хуулиудад “гэр бүлийн хэрэг /family case/” гэдэгт гэрлэлт цуцлалт, түүнтэй холбоотой хүүхдийн тэтгэлэг гаргуулах, хүүхдийн асрамжийг хэнд үлдээх, дундын эд хөрөнгийг хуваах зэрэг хэргээс гадна үрчлэлт, асран хамгаалалт, харгалзан дэмжлэг тогтоох, хүчингүй болгох, хүүхдийн эцэг, эхийг тогтоох, гэрлэлт хүчин төгөлдөр бусад тооцох, гэрлэлт цуцлалтыг хүчин төгөлдөр бусад тооцох зэрэг олон төрлийн хэргийг хамруулдаг байна.⁴

Иймээс гэр бүлийн хэрэгт гэрлэлт цуцлалт төдийгүй одоогийн онцгой ажиллагааны журмаар хянан шийдвэрлэдэг хүүхдийн эцэг, эхийг тогтоох, эцэг, эх байх эрхийг хасах, хязгаарлах, сэргээх, хүүхэд үрчилснийг хүчингүйд тооцох зэрэг хэргийг хамруулсан.

Шүүхийн шатан дахь эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа

Гэр бүлийн хэрэг үүсгэсэн шүүгч шаардлагатай гэж үзвэл, эсхүл гэр бүлийн нөхцөл байдлын шинжээчийн үнэлгээгээр талуудыг эвлэрүүлэх боломжтой гэж үзсэн бол талуудыг эвлэрүүлэх арга хэмжээ авахаар хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг түдгэлзүүлж, эвлэрүүлэн зуучлалын хороонд хэргийг шилжүүлэх тухай

⁴ Personal Status Litigation Act Japan 2003, 2 дугаар зүйл. Family Litigation Act 2007, 2 дугаар зүйл.

шүүгчийн захирамж гаргаснаар шүүхийн шатан дахь эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаа эхлэхээр тусгалаа.

Шүүхийн шатанд эвлэрүүлэн зуучлалын хороонд хэргийг шилжүүлэхэд гэр бүлийн нөхцөл байдлын үнэлгээ хийлгэсэн бол энэ тухай шинжээчийн тайланг хавсаргаж, гэрлэгчид эвлэрэх боломж, үндэслэлийн талаарх шүүгчийн тайлбарыг энэ захирамжид тусгаж, чиглэл өгөхөөр тусгав.

Эвлэрүүлэн зуучлалын шүүгч гэх статусыг бий болгов. БНСУ-д шүүхийн шатан дахь эвлэрүүлэн зуучлалыг эвлэрүүлэн зуучлалын хороо /conciliation committee/ явуулдаг бөгөөд хороо нь эвлэрүүлэн зуучлалын шүүгч /chief mediator judge/, олон нийтээс сонгогдсон 2 эвлэрүүлэн зуучлагч гишүүнээс бүрддэг.

Эвлэрүүлэн зуучлалын шүүгч нь чиглэл өгч, хорооны бусад гишүүн эвлэрүүлэн зуучлах уулзалтыг хийж, талуудыг боломжтой бол гэр бүлийг аврах, боломжгүй бол гэрлэлт цуцлалттай холбоотой хүүхдийн асрамж, тэтгэлэг, дундын эд хөрөнгө хуваах асуудлаар эвийн тохиролцоог хийлгүүлдэг. БНСУ-ын Сөүл хотын Гэр бүлийн шүүхэд 40 гаруй шүүгч байдгаас шүүгчийг нь эвлэрүүлэн зуучлалын шүүгчээр томилдог байна.

Ийнхүү хуулийн төсөлд шүүхийн шатан дахь эвлэрүүлэн зуучлах тогтолцоо, процессыг бий болгож, гэр бүлийн хэргийг үр дүнтэй шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүллээ.

Хэрэв талууд бодит байдал дээр гэрлэлт цуцлахгүй байхаар шийдвэл шүүгч эвлэрлийг баталж, хэргийг хэрэгсэхгүй болгох захирамж гаргахаар, харин гэрлэлтийг цуцлахаар шийдвэл эвлэрүүлэн зуучлалын хороо гэрлэгчдийг гэрлэлт цуцлалттай холбоотой асуудлаар эвийн тохиролцоо хийлгүүлж, шүүгчид хүргүүлж, шүүгч уг тохиролцоог хуульд нийцсэн гэж үзвэл гэрлэлт цуцлах тухай шийдвэр гаргахдаа уг тохиролцоог тусгахаар хуулийн төсөлд тусгалаа.

—000—